

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СТЕЦЕНКО ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

УДК 94:351.751.5](477)“1905/1917»

ДИСЕРТАЦІЯ
ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНЗУРНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ
(1905 – 1917 рр.)

032 Історія та археологія

03 Гуманітарні науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. І. Стеценко

(підпис, прізвище та ініціали здобувача)

Науковий керівник – **Коляда Ігор Анатолійович** доктор історичних наук,
професор

Переяслав – 2022

АНОТАЦІЯ

Стеценко В. І. Діяльність цензурних органів в українських губерніях (1905-1917 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 «Історія та археологія». – Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника МОН України, Переяслав, 2022.

У Російській імперії цензура була засобом формування громадської думки, утвердження єдиної ідеології й захисту імперських інтересів. З огляду на різні суспільно-політичні, соціокультурні особливості українських земель у складі імперії цензурна політика та діяльність відповідних інституцій мала свої специфічні риси, особливі функціональні завдання. Серед них центральним було вплинути на розвиток національної культури, загальмувати розгортання українського національно-визвольного руху, контролювати робітничий рух, охороняти суспільну мораль. Перша Російська революція 1905-1907 рр. обумовила значні зміни у правовій базі та механізмах функціонування цензури, дещо трансформувала політичний лад у державі, послабила антиукраїнський репресивний тиск. Вивчення роботи органів царської цензури в українських губерніях протягом 1905–1917 рр., проведене у запропонованому дисертаційному дослідженні, дозволило з'ясувати сутність інформаційної політики імперського уряду у складні і переломні періоди в історії Російської імперії (в умовах Першої російської революції, післяреволюційної реакції та Першої світової війни), істотно розширити наукові знання щодо діяльності поліційно-охоронних установ самодержавства в українських губерніях, доповнити загальну картину розвитку національного руху, його видавничих зусиль, з'ясувати вплив спеціальних обмежувальних заходів в інформаційній сфері на суспільно-політичну ситуацію в регіонах підросійської України.

У першому розділі роботи з'ясований стан наукового вивчення обраної тематики, охарактеризовано джерельну базу і методологію дослідження. У відповідному підрозділі було виділено та охарактеризовано три групи робіт: методологічні, контекстуальні та спеціальні історичні. Аналіз праць,

присвячених проблемі цензури, інформаційній політиці в Російській імперії, засвідчив, що в дорадянській та радянській періоди розвитку історичної науки в силу різних обставин не було здійснено комплексного висвітлення роботи цензурних органів в українських губерніях Російської імперії. Українські історики дорадянського періоду (Б. Грінченко, М. Грушевський, С. Єфремов, С. Петлюра) були зосереджені на висвітленні проявів антиукраїнської цензурної політики, російські історики (К. Асренєв, М. Лемке, В. Дерюжинський, М. Ольминський, Е. Валле-де-Барр) хоч і висвітлювали загальні аспекти функціонування цензури, аналізували зміни відповідного законодавства, не брали до уваги практику його виконання на місцях і, зокрема, на території сучасної України. Попри те, що в радянський період не було створено узагальнюючого дослідження з історії цензури, а сама вона вивчалася як частина історії літератури та журналістики з відповідними ідеологічними засудженнями, ми все ж виділили ряд важливих наукових досягнень, внесених у загальний науковий дискурс радянськими істориками: детальна характеристика бюрократичного апарату, визначення загальних рис цензурного режиму після 1905 року, виявлення взаємозалежності друкарської активності та послаблення цензурного тиску.

Відповідно до мети і предмету сучасних студій з історії цензури ми виділили сім груп праць, у яких досліджуються: 1) загальна історія діяльності цензурних установ та цензурна політика імперської влади; 2) діяльність цензурних установ в окремих регіонах Російської імперії, у т.ч. у національних окраїнах; 3) становлення та розвиток цензурного законодавства; 4) джерелознавчі аспекти діяльності цензурних органів; 5) повсякдення цензурної діяльності, взаємини цензурних органів з окремими літераторами та публіцистами; 6) персона цензора, його соціально-правове становище; 7) історія журналістики та видавничої справи. Аналіз праць зарубіжних та вітчизняних істориків дав підстави стверджувати, що наразі відсутні комплексні дослідження по діяльності цензурних органів в українських губерніях у добу революційних трансформацій (1905–1907 рр.) та післяреволюційного реформування (1907–1917 рр.) самодержавної моделі влади у Російській імперії.

При виконанні дослідження в якості джерел використано: 1) законодавчі та підзаконні акти; 2) ділову документацію відповідних державних установ; 3) матеріали тогочасних періодичних видань; 4) джерела особистого походження (епістолярій, мемуари та спогади); 5) опубліковану статистичну, довідково-біографічну, бібліографічну інформацію. Основний масив неопублікованих актових документів було взято у фондах Центрального державного історичного архіву України м. Києва (ф. 295, 442, 1680), Державного архіву м. Києва (155, 287), Державного архіву Одеської області (ф. 10-13).

У другому розділі дисертації охарактеризовано організаційно-правові та кадрові аспекти функціонування органів цензури в українських губерніях Російської імперії. Зокрема, охарактеризовано трансформації цензурного законодавства, відтворено цілісну систему органів цензури, що діяли в імперії загалом та українських губерніях зокрема, доповнено соціо професійний портрет цензора як імперського чиновника, встановлений поіменний список цензорів, які працювали у досліджуваній період в українських губерніях, проаналізовані їх життєві і кар'єрні траєкторії.

Значне місце у розділі відведено висвітленню специфіки правової бази інституту цензури, характеристиці розвитку цензурного законодавства, особливостям внесених до нього змін тимчасовими правилами 1905-1907 рр. У відповідному підрозділі подолано стереотип радянської історіографії про те, що лише під тиском робітничо-революційних мас в умовах наростаючої революції у січні-жовтні 1905 р. царизм пішов на пом'якшення цензурного законодавства. Аналіз владних заходів у цій сфері на початку ХХ ст. засвідчує про розуміння правлячим режимом необхідності удосконалення цензурного законодавства. Реформування у сфері цензури було викликане ще до подій революції 1905–1907 рр. і пов'язане з активізацією діяльності земсько-ліберальної опозиції та громадською небайдужістю. Нами також зроблено переоцінку імператорського Маніфесту «Про удосконалення державного устрою» від 17 жовтня 1905 р. у частині дарування свободи слова, а також надано характеристику «періоду безцензурності» - з 19 жовтня по 24 листопада 1905 р. Так, на нашу думку, це була не розгубленість і не слабкість влади, а тактика, застосована й апробована

раніше. Ситуація з так званою «стихійною гласністю» в журналістиці й літературі, яка існувала впродовж 1855–1862 рр., показала, що це ніщо інше, як спосіб «випуску пари» з самодержавного механізму, вивільнення громадського запалу. Ручний механізм управління цензурою, хоч був і не ефективним, часто імпульсивним, проте, дозволяв реагувати на суспільну температуру, відкриваючи і закриваючи «клапани» свободи слова. Таким чином, у «період безцензурності» влада дозволила випустити пар, а вже 24 листопада 1905 р. було оприлюднено «Тимчасові правила про періодичні видання», які відміняли попередню цензуру, але не прибрали владний контроль за поширюваною інформацією. Вже починаючи з 1906 р., влада відновлює дію заборонних цензурних норм, вносячи зміни до основного кодифікованого нормативно-правового акту, що врегульовував загальні правові питання діяльності цензурних органів у Російській імперії, зокрема, до «Статуту про цензуру та друк» (1890 р.), значно посилюючи їх. Окрім посилення цензурного законодавства, влада застосовувала норми раніше впроваджених законів «Про посилену охорону», «Про воєнний стан» тощо. І хоча протягом подальших післяреволюційних років ми спостерігали перманентне посилення контролю за інформаційним простором, повернутись до колишніх форм цензурного контролю імперська влада не спромоглася. Лише упродовж 1914-1917 рр. завдяки переплетенню надзвичайного воєнно-управлінського та військово-цензурного законодавства, і то лише в окремих регіонах, вдалося повернути попередню цензуру і тим самим поновити жорсткий цензурний контроль за інформаційною сферою життя суспільства.

Шляхом порівняльно-історичного аналізу встановлено, що в українських губерніях мережа органів, залучених до виконання цензурних функцій, була найбільш щільно розміщена у географічному плані та розгалужена по функціоналу. Так, упродовж 1905–1917 рр. в українських губерніях Російської імперії працювали тимчасові комітети у справах друку у Києві та Одесі, окремий Комітет іноземної цензури працював в Одесі, продовжили свою роботу у Харкові та Катеринославі канцелярії інспекторів у справах друку. Велика кількість закладів книжкової торгівлі та видавництва обумовлювали необхідність

утримання в Києві та Одесі таких інституцій як інспектор у справах друкарень, літографій та книжкової торгівлі. Свою утаємничену діяльність здійснювали й органи поштової цензури при київській, одеській та харківській поштово-телеграфних конторах.

Вивчення кадрових аспектів діяльності цензурних установ дало змогу встановити, що професійних цензорів на всю імперію, як для такої важливої справи державної безпеки, було досить мало. Серйозними були підходи до кандидатур цензорів центральних органів, а також місцевих підрозділів у Києві та Одесі. Абсолютна більшість службовців цих органів мали високий освітній рівень, досвід роботи та займали свої посади досить тривалий термін. Київські цензори зазвичай поєднували свої професійні обов'язки з активною громадською роботою у монархічному русі, були відомими публіцистами, прийшли у цензурну справу з освітньої сфери. Цензори Одеси були у більшій мірі класичними бюрократами, знали по декілька іноземних мов та в основному збудували кар'єру по відомству міністерства внутрішніх справ.

У цензурних органах Харкова та Катеринослава у кадровому підборі був повний безлад та формалізм. Службовці цих органів постійно змінювалися, мали низьку кваліфікацію та розцінювали свою роботу як тимчасовий проміжний етап до виходу на пенсію або переведення на більш спокійну роботу.

У третьому розділі ми розглянули особливості діяльності відповідних органів у межах визначених цензурних районів. При цьому ми вказали, що мережа цензурних органів не мала прямої прив'язки до губерніального поділу в Російській імперії, не зв'язана вона була і з поділами на освітні чи судові округи. Так би мовити, цензурні райони або зони обслуговування того чи іншого цензурного органу були абсолютно умовними. Так, території, які включали Правобережну Україну (або Південно-Західний край) та Лівобережжя, обслуговувалися відкритими у Києві цензурними органами. Південь України (або умовна назва Новоросійський край) обслуговувався одеськими цензурними органами. Середнє Подніпров'я та Слобожанщина – відповідними інспекторами у справах друку Харкова та Катеринослава. У дисертації відзначено, що повсякденна діяльність кожного цензурного органу мала багато відмінностей,

але в загальному можна виокремити наступні періоди в їх діяльності: 1905-1906 рр. – розгубленість та відсутність дієвого контролю за друкованими виданнями; 1907 – 1909 рр. – повернення цензурного контролю та посилення адміністративного тиску на місцеву пресу; 1910-1914 рр. – стабільне здійснення цензурного контролю змішаними методами (у межах звичайного цензурного законодавства та в умовах періодичних надзвичайних станів); 1914-1917 рр. – втрата реального впливу на інфопростір та допоміжні функції органам військової цензури.

З кризових для цензури 1905-1907 рр. відповідні органи України виходили по-різному, але спільним була діяльність губернської влади, яка адміністративними методами допомагала упокорити опозиційну пресу.

Для всіх органів першочерговим було все ж контролювати періодичні видання, не допустити поширення соціалістичних учень та критики на місцеву і верховну владу. Головним механізмом покарання журналістів і видавців стало все ж не судове переслідування, як це було прописано у цензурному статуті, а адміністративні штрафи, накладення яких було обумовлено запровадженням або військового стану, або стану посиленої охорони.

У відповідному підрозділі доведено, що найбільш масштабна була діяльність української інтелігенції у Києві, а тому саме «київська цензура» розглядала найбільшу кількість україномовних періодичних та неперіодичних видань, намагаючись боротися з нею як адміністративними, так й іншими методами.

У роки «столипінської реакції» робота цензурних інституцій була позбавлена імпульсивності, а характеризувалася плановістю заходів на знищення опозиційної преси, охорону суспільної моралі, вилучення літератури, виданої безконтрольно у революційні роки.

Найбільш неефективною була діяльність Катеринославського інспектора у справах друку, дещо хибувало функціонування цензурного органу Харкова (особливо у період 1905-1907 рр.). Натомість цензурні органи Києва та Одеси у повній мірі виконували поставлені завдання та намагалися відстоювати інтереси

самодержавства не тільки на державній службі, а і у громадсько-політичному житті, теоретичній гуманітаристиці.

У загальному констатовано, що з початком Першої світової війни усі цивільні органи цензури були змушені поступитися монополією на охорону інформаційного простору українських губерній Російської імперії та задовольнятися із консультативними функціями. Повний контроль над інформаційним простором, приватним спілкуванням підданими імперії взяли на себе органи військової цензури, що у свою чергу запозичили кадри та інституційний досвід відповідних цивільних органів.

Ключові слова: цензура, цензурний режим, цензурне законодавство, цензор, Головне управління у справах друку, кадрове забезпечення органів цензури, поштова цензура, «чорний кабінет», перлюстрація, Київський тимчасовий комітет у справах друку, Одеський комітет у справах друку, Одеський комітет цензури іноземної, Харківський інспектор у справах друку, Катеринославський інспектор у справах друку, інспектор друкарень, літографій та книжкової торгівлі, революція 1905-1907 рр., тимчасові правила, цензурний статут.

ABSTRACT

Stetsenko V. «Activities of censor bodies in Ukrainian provinces (1905 – 1917)»

- Qualification scientific work as the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the branch of knowledge 03 The humanities on a specialty 032 «History and archeology». - Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Pereiaslav, 2022

In the Russian Empire, censorship was a means of forming public opinion, promoting a unified ideology and defending imperial interests. Given the different socio-political and socio-cultural features of the Ukrainian lands within the empire, the censorship policy and activities of the respective institutions had their own specific features, special functional tasks. Among them, the central was to influence the development of national culture, to slow down the deployment of the Ukrainian national liberation movement, to control the labor movement, to protect public morals. The first Russian Revolution of 1905-1907 led to significant changes in the legal framework and mechanisms of censorship, somewhat transformed the political order in the country, eased anti-Ukrainian repressive pressure. The study of the work of tsarist censorship in Ukrainian provinces during 1905–1917 conducted in the proposed dissertation made it possible to find out the essence of the information policy of the imperial government during the difficult and turning periods in the history of the Russian Empire (in the conditions of the First Russian Revolution, the post-revolutionary reaction), significantly expand the scientific knowledge of the activities of police-security institutions of the autocracy in Ukrainian provinces, to supplement the overall picture of the development of the national movement, th publishing efforts to clarify the impact of the special restrictive measures in the information area on the socio-political situation in the regions of the Russian Ukraine.

The first chapter of the paper explains the state of the scientific study of the selected subject, describes the source base and methodology of the study. In the relevant chapter, three groups of works were identified and characterized: methodological, contextual and special historical works. Analysis of the works devoted to the problem of censorship, information policy in the Russian Empire, showed that

in the pre-Soviet and Soviet periods of the development of historical science, due to various circumstances, there was no comprehensive coverage of the work of censorship bodies in the Ukrainian provinces of the Russian Empire. Ukrainian historians of the pre-Soviet period (B. Grinchenko, M. Hrushevskyi, S. Efremov, S. Petliura) focused on the coverage of manifestations of anti-Ukrainian censorship policy, Russian historians (K. Arsenyev, M. Lemke, V. Deriuzhynskyi, M. Olmynskyi, E. Valle-de-Barr), although covering the general aspects of the functioning of censorship, analyzing changes in the relevant legislation, did not take into account the practice of its implementation on the ground and, in particular, in the territory of modern Ukraine. Despite the fact that no generalized study on the history of censorship was created during the Soviet period, but itself studied as part of the history of literature and journalism with relevant ideological judgments, we have nevertheless identified a number of important scientific advances made in the general scientific discourse by Soviet historians: bureaucratic apparatus, determining the general features of the censorship regime after 1905, revealing the interdependence of printing activity and easing the censorship pressure.

According to the purpose and the subject of modern studies on the history of censorship, we have identified seven groups of works, which study: 1) the general history of the activities of censorship institutions and the censorship policy of imperial power; 2) the activity of censorship institutions in certain regions of the Russian Empire, including in the national outskirts; 3) formation and development of censorship legislation; 4) source-related aspects of the activities of censorship bodies; 5) daily censorship activities, relations of censorship bodies with individual writers and publicists; 6) the person of the censor, his social and legal status; 7) history of journalism and publishing. An analysis of the works of foreign and national historians has led to the claim that there is no comprehensive research on the activities of censorship bodies in Ukrainian provinces during the revolutionary transformations (1905–1907) and post-revolutionary reform (1907–1917) of the autocratic model of power in Russia.

In carrying out the research, the following sources were used as sources: 1) legislative and regulatory acts; 2) business documentation of relevant state institutions;

3) materials of periodicals of that time; 4) sources of personal origin (epistolary, memoirs and memoirs); 5) published statistical, reference and biographical information. The main array of unpublished act documents was taken from the funds of the Central State Historical Archives of Ukraine (f. 295, 442, 1680), the State Archives of Kyiv (155, 287), and the State Archives of Odesa Region (f. 10-13).

The second chapter of the thesis describes the organizational and legal aspects of the functioning of censorship bodies in the Ukrainian provinces of the Russian Empire. In particular, the transformation of censorship legislation was characterized, the whole system of censorship bodies operating in the empire in general and the Ukrainian provinces in particular, the socio-professional portrait of the censor as an imperial official was added, a list of censors who worked during the study period in the Ukrainian governor was established. career trajectories.

Significant place in the chapter is devoted to the specifics of the legal framework of the censorship institute, the characteristics of the development of censorship legislation, the peculiarities of the changes made to it by the provisional rules of 1905-1907. The corresponding chapter overcame the stereotype of Soviet historiography that only under the pressure of the working-revolutionary masses, in the context of the growing revolution in January-October 1905, did tsarism soften the censorship legislation. The analysis of power measures in this area in the early twentieth century attests to the understanding by the ruling regime of the need to improve censorship legislation. Censorship reform was caused before the events of the revolution of 1905-1907 and was associated with the intensification of the activities of the Zemal-Liberal opposition and public indifference. We have also reassessed the imperial Manifesto «On the Improvement of the Government» of October 17, 1905 in terms of giving freedom of expression, and also characterized the «period of profanity» - from October 19 to November 24, 1905. Yes, in our opinion, it was not confusion or weakness of power, but tactics used and tried before. The situation with the so-called «spontaneous publicity» in journalism and literature that existed during 1855-1862 showed that this is nothing more than a way of «releasing steam» from the autocratic mechanism, releasing public fervor. The manual censorship control mechanism, although ineffective, was often impulsive, but it did allow responding to the public temperature

by opening and closing the «valves» of free speech. Thus, during the «period of profanity» the authorities allowed the release of steam, and as early as November 24, 1905, «Provisional Rules for Periodicals» were promulgated, which abolished previous censorship but did not remove power control over the disseminated information. Already since 1906, the authorities renewed the prohibition of censorship norms, amending the basic codified legal act that regulated the general legal issues of the activities of censorship bodies in the Russian Empire, in particular, the «Statute of Censorship and Printing» (1890), greatly enhancing them. In addition to the strengthening of censorship legislation, the authorities applied the rules of the previously introduced laws «On enhanced security», «On martial law» and the like. And although in the subsequent post-revolutionary years we observed a permanent strengthening of control over the information space, the imperial power failed to return to the former forms of censorship control. Only in 1914–1917, due to the intertwining of extraordinary military-administrative and military-censorship legislation, and only in certain regions, did it succeed in regaining its previous censorship and thereby restoring strict censorship control over the information sphere of society.

Through a comparative historical analysis, it was found that in the Ukrainian provinces the network of bodies involved in performing censorship functions was the most densely located in geographical terms and branched out in terms of functionality. For example, during the period 1905–1917 temporary committees on the affairs of the press in Kyiv and Odesa worked in the Ukrainian provinces of the Russian Empire, a separate Foreign Censorship Committee worked in Odesa, and continued their work in Kharkiv and Katerynoslav of the Office of the Inspectors of Affairs. The large number of booksellers and publishing houses necessitated the maintenance in Kyiv and Odesa of such institutions as the Inspector of Printing, Lithographs and Booksellers. The bodies of postal censorship at the Kyiv, Odesa and Kharkiv post-telegraph offices also carried out their secret activities.

The study of the personnel aspects of the activities of the censorship institutions made it possible to establish that there were few professional censors for the whole empire, as for such an important matter of state security. The approaches to the candidatures of the censors of the central authorities, as well as of the local units in

Kyiv and Odesa, were serious. The vast majority of the staff of these bodies had a high level of education, work experience and held a long enough position. Kyiv censors usually combined their professional responsibilities with active public work in the monarchical movement, were well-known publicists, and became involved in censorship of the educational sphere. Odesa censors were more of a classic bureaucrat, knew several foreign languages, and mostly built careers at the Ministry of Internal Affairs.

In the censorship bodies of Kharkiv and Katerynoslav the recruitment was full of clutter and formalism. The staff of these bodies were constantly changing, poorly qualified and regarded their work as a temporary interim stage until retirement or transfer to a more relaxed job.

In the third chapter we have considered the peculiarities of the activities of the relevant bodies within the defined censorship areas. We stated that the network of censors had no direct link to the provincial division in the Russian Empire, nor was it connected with the division into educational or judicial districts. So to speak, censorship areas or service areas of a particular censorship body were absolutely conventional. For example, the territories that included Right-Bank Ukraine (or Southwestern Territory) and the Left Bank were served by censorship bodies opened in Kyiv. The south of Ukraine (or the nickname Novorossiysk region) was served by the Odesa censorship bodies. Middle Dnieper and Slobozhanshchyna - respective inspectors for the affairs of Kharkiv and Katerynoslav. In the dissertation it is noted that the daily activities of each censorship body had many differences, but in general it is possible to distinguish the following periods in their activity: 1905-1906 - confusion and lack of effective control over print editions; 1907-1909 - the return of censorship and increased administrative pressure on the local press; 1910-1914 - stable censorship control by mixed methods (within the limits of ordinary censorship legislation and in the conditions of periodic state of emergency); 1914-1917 - loss of real influence on infoprost and auxiliary functions to the bodies of military censorship.

From the crisis years of censorship of 1905-1907, the relevant authorities in Ukraine came out differently, but the assistance of the provincial authorities, which by administrative methods subdued the opposition press, was common.

For all bodies, it was a priority to control periodicals, to prevent the spread of socialist scholars and critics to local and supreme authorities. The main mechanism for punishing journalists and publishers, however, was not the prosecution, as stipulated in the censorship statute, but the administrative penalties imposed by the imposition of either a martial law or a state of enhanced security.

In the relevant section, it was proved that the most extensive was the activity of the Ukrainian intelligentsia in Kyiv, and that is why the «censorship» of Kyiv considered the largest number of Ukrainian-language periodicals and non-periodicals, trying to combat it both administrative and other methods.

In the years of «the Stolypin reaction», the work of the censorship institutions was devoid of impulsivity, and was characterized by the planned measures to destroy the opposition press, protect public morals, and remove literature published uncontrollably in the revolutionary years.

The most ineffective was the activity of the Katerynoslav Inspector of Press, which made the functioning of the censorship body of Kharkiv somewhat difficult (especially in the period 1905-1907). Instead, the censorship bodies of Kyiv and Odesa fully fulfilled their tasks and tried to defend the interests of autocracy not only in the civil service, but also in public and political life, theoretical humanities.

In general, it was stated that with the outbreak of World War I, all civilian censorship bodies were forced to yield a monopoly to protect the information space of the Ukrainian provinces of the Russian Empire and to be satisfied with advisory functions. Military censorship took full control of the information space, the private communication of empire subjects, which in turn borrowed the cadres and institutional experience of the relevant civilian authorities.

Keywords: censorship, censorship regime, censorship legislation, censor, General Directorate of Press, staffing of censorship bodies, postal censorship, «black room» (cabinet noir), perustration, Kiev Interim Committee on Press, Odesa Committee on Censorship, Odesa foreign Censorship Committee, Kharkiv inspector of print affairs, Katerynoslav inspector of print affairs, inspector of printing houses, lithographs and book trade, revolution of 1905-1907, temporary rules, censorship statute.

СПИСОК ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стеценко В. І. Цензура в українських губерніях Російської імперії у період «столипінської модернізації». *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Том 29 (68). № 1, 2018. С. 30-38.
2. Стеценко В. І. Цензурні органи в Південно-Східній Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Том 30 (69). № 3, 2019. С. 34-41.
3. Стеценко В. І. Імперська цензурна політика щодо українського книговидання наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. та поширення творів Івана Франка на території Наддніпрянської України. *«Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць*. Випуск 146 (№ 7) Ч. 1. Історичні науки. К., 2019. С. 103-107.
4. Стеценко В. І. Цензори в українських губерніях Російської імперії: особливості кар'єрних траєкторій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. Серія: Історія. Філософія. Політологія*. Випуск 17, 2019. С. 35-39.
5. Stetsenko V.I. Regional network of censorship in the ukrainian provinces of the Russian empire (1905-1917): features of functioning and staff complectation. *«Colloquium-journal»*, № 17 (69) Część 1, Warszawa, Polska, 2020. P. 14-19.
6. Стеценко В. І. Інспекторський нагляд за книжковою торгівлею у Києві наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку: Матеріал міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 19-20 січня 2018 р.): збірник тез наукових робіт*. Одеса: ГО «Причорноморський центр дослідження проблем суспільства», 2018. С. 24-29.
7. Стеценко В. І. Мережа цензурських інституцій в українських губнрніях Російської імперії: ХІХ – початок ХХ ст. *Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріал міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 26-27 січня 2018*

р.): збірник тез наукових робіт. Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2018. С. 43-46.

8. Стеценко В. І. Цензура – філософське трактування. *Актуальні проблеми розвитку суспільних наук в умовах сьогодення*: Матеріал міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 26-27 січня 2018 р. – К.: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. С. 5-10.